ПрАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут права та безпеки ім. Володимира Великого

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

XI Міжнародної науково-практичної конференції

«Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів»

08 травня 2026 р.

м. Київ

Влад В.Ф.
доктор філософії у галузі права,
старший викладач кафедри конституційного права
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справа
Вацюк В.О.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності
Навчально-наукового інституту права та безпеки
ім. князя Володимира Великого ПрАТ ВНЗ МАУП

Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування щодо арешту майна або відмови у ньому: суперечливість положень пункту 9 частини першої та частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України частині другій статті 55 та пунктів 1 та 8 частини другої статті 129 Конституції України

Межі нашого аналізу обмежуються виключно співвідношенням положень пункту 9 частини першої та частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України КПК України зі частиною другою статті 55 та пунктів 1 та 8 частини другої статті 129 Конституції України з урахуванням їх нормативного змісту, правових позицій Конституційного Суду України та особливостей кримінального процесу на стадії досудового розслідування.

Частина друга статті 55 Конституції України гарантує кожному право на судовий захист, зокрема право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади та посадових осіб. Це положення має універсальний характер і поширюється на всі форми публічно-владних рішень, які впливають на права, свободи чи законні

інтереси особи, незалежно від галузі права або стадії відповідного провадження [1].

У конституційному значенні право на оскарження не обмежується можливістю одноразового звернення до суду. Воно передбачає існування такого механізму судового контролю, який дозволяє перевірити законність і обґрунтованість втручання у права особи та забезпечити їх реальне відновлення у разі порушення. Саме з цієї позиції право на апеляційний перегляд судових рішень є однією з ключових процесуальних гарантій реалізації статті 55 Конституції України.

Пункт 8 частини другої статті 129 Конституції України закріплює забезпечення права на апеляційний перегляд справи як одну з основних засад судочинства. Конституційне формулювання цієї засади свідчить про те, що апеляційний перегляд має розглядатися не як виняток, а як загальне правило, відступ від якого можливий лише за умови наявності достатнього конституційного обґрунтування [1].

Стаття 309 КПК України встановлює спеціальний порядок апеляційного оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування. Частина перша цієї статті містить вичерпний перелік ухвал, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, зокрема відповідно до пункту 9 – ухвали про арешт майна або відмову у ньому.

Водночас частина третя статті 309 Кримінального процесуального кодексу України передбачає, що скарги на інші ухвали слідчого судді апеляційному оскарженню не підлягають, а заперечення проти них можуть бути подані лише під час підготовчого провадження в суді [2].

Таким чином, законодавець застосував модель обмеженого апеляційного перегляду, за якої можливість оскарження залежить не від характеру втручання у права особи, а від формальної належності ухвали до переліку, визначеного законом.

На нашу думку, пункт 9 частини першої статті 309 КПК України спрямований на забезпечення судового контролю за одним із найбільш інтенсивних процесуальних обмежень – арештом майна. Надання можливості апеляційного перегляду ухвал про арешт майна або відмову в ньому загалом узгоджується з конституційними гарантіями захисту права власності та відповідає вимогам частини другої статті 55 та пунктів 1 та 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Разом з тим при аналізі цього положення вирішального значення набуває питання його тлумачення і застосування. Якщо пункт 9 частини першої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України розуміється вузько – як такий, що охоплює виключно первинні

ухвали про накладення арешту або відмову в його застосуванні, – це призводить до виключення з апеляційного контролю ухвал, якими слідчий суддя відмовляє у скасуванні арешту майна.

З огляду на триваючий характер арешту майна як процесуального обмеження, ухвала про відмову у його скасуванні за своїми правовими наслідками фактично підтверджує подальше втручання у право власності. Тому виключення таких ухвал з апеляційного перегляду ставить під сумнів відповідність зазначеного тлумачення вимогам ефективного судового захисту.

Також хотіли б зазначити, що частина третя статті 309 КПК України встановлює загальну заборону апеляційного оскарження ухвал слідчого судді, не включених до переліку, визначеного частиною першою цієї статті. Така заборона має універсальний характер і не враховує ані зміст ухвали, ані ступінь її впливу на права і свободи особи [2].

У конституційному вимірі подібне регулювання є проблемним з огляду на те, що воно унеможливлює апеляційний перегляд судових рішень, які можуть спричиняти тривале або істотне обмеження конституційних прав особи на стадії досудового розслідування. Перенесення можливості висловлення заперечень на стадію підготовчого провадження не завжди забезпечує ефективність захисту, оскільки до цього моменту відповідне обмеження може вже тривалий час застосовуватися.

За таких умов частина третя статті 309 КПК України у її чинній редакції не повною мірою узгоджується з вимогами статей 55 та 129 Конституції України, оскільки встановлює непропорційне обмеження права на апеляційний перегляд судових рішень.

На нашу думку, об'єктивне розуміння змісту статті 309 Кримінального процесуального кодексу України має ґрунтуватися на пріоритеті норм Конституції України, зокрема частини другої статті 55 та пунктів 1 та 8 частини другої статті 129, та, відповідно до чого положення процесуального закону повинні застосовуватися у спосіб, що забезпечує максимальну реалізацію конституційних гарантій.

За такого підходу стаття 309 КПК України не може тлумачитися ізольовано або формально, виключно через буквальне відтворення переліку ухвал, визначених у частині першій. Натомість її зміст має оцінюватися з урахуванням характеру процесуального втручання, яке породжує відповідна ухвала слідчого судді, та його впливу на конституційні права особи.

На нашу думку пункт 9 частини першої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України охоплює не лише первинні ухвали про накладення арешту на майно або відмову в його застосуванні, але й усі подальші ухвали слідчого судді, якими вирішується питання збереження, продовження або припинення арешту майна. Такий підхід відповідає матеріальному розумінню арешту майна як триваючого обмеження права власності та забезпечує реальний судовий контроль за його пропорційністю у часі.

У межах цієї моделі ухвала про відмову у скасуванні арешту майна не розглядається як «інша ухвала» у розумінні частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України, а прирівнюється за своїми правовими наслідками до ухвали про арешт майна. Відповідно, вона повинна підлягати апеляційному перегляду на загальних підставах, передбачених пунктом 9 частини першої цієї статті.

Щодо частини третьої статті 309 КПК України, слід зазначити, що її сутність мала б полягати у відмові від її застосування як абсолютної та універсальної заборони апеляційного оскарження. Це положення може застосовуватися лише щодо тих ухвал слідчого судді, які не спричиняють самостійного, істотного та тривалого втручання у конституційні права і свободи особи та не мають незворотних правових наслідків.

Таким чином, межа застосування частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України повинна визначатися не формальною класифікацією ухвали, а її матеріальним змістом і правовими наслідками. Ухвали, якими фактично продовжується або підтверджується застосування процесуальних обмежень, що впливають на право власності, свободу пересування, недоторканність житла або інші конституційні права, не можуть бути виведені з-під апеляційного контролю без порушення частини другої статті 55 та пунктів 1 та 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Застосування саме такого підходу дозволяє зберегти баланс між завданнями кримінального провадження та необхідністю забезпечення ефективного судового захисту. Воно не нівелює процесуальну роль слідчого судді та не створює надмірного процесуального навантаження на апеляційні суди, водночас унеможливлюючи ситуації, за яких тривале обмеження конституційних прав особи фактично виводиться з-під судового контролю.

Що стосується частини третьої статті 309 КПК України, ми можемо сформулювати правову позицію, за якої ця норма визнається такою, що відповідає Конституції України лише за умови її конституту-

ційно обмежувального тлумачення. Зокрема, вона не може застосовуватися до ухвал слідчого судді, які мають самостійні, тривалі або незворотні наслідки для реалізації конституційних прав і свобод особи.

Такий підхід відповідає принципу верховенства права, оскільки забезпечує справедливий баланс між інтересами кримінального правосуддя та правами людини, а також узгоджується з усталеною практикою Конституційного Суду України, який неодноразово наголошував на недопустимості звуження змісту і обсягу конституційних прав шляхом формального або надмірно процесуалізованого тлумачення закону *(рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп [3], рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 [4], рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007 [5], рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2019 року № 6-р/2019) [6].*

Отже, як висновок ми б хотіли зазначити, що практика Конституційного Суду України послідовно виходить із того, що право на судовий захист, гарантоване статтею 55 Конституції України, має змістовний, а не декларативний характер і не може бути звужене шляхом формального або надмірно процесуалізованого тлумачення законодавчих норм. У цьому контексті Суд неодноразово наголошував, що процесуальні приписи мають застосовуватися таким чином, щоб забезпечувати реальну можливість особи захистити свої права, а не створювати формальні бар'єри для такого захисту.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5253

3. Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#Text

4. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text

5. Рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va11p710-07#Text

6. Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2019 року № 6-р/2019 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text